

DİPLOMATİK DOKUNULMAZLIK VE AYRICALIKLARIN KÖTÜYE KULLANILMASI

Dr. Said Vakkas GÖZLÜGÖL^(*)

Özet

Günümüzde diplomasi ve konsolosluk memurları uluslararası hukuka göre belirli dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip bulunmaktadır. Fakat bu diplomatların her durumda dokunulmaz olduğu anlamına mı gelmektedir? Diplomatların sahip buldukları dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanmaları, insan hak ve özgürlüklerini ihlâl etmeleri, uyuşturucu madde veya insan ticareti yapmaları, casusluk faaliyetinde bulunmaları veya kabul eden devletin hukuk ve düzenlemelerini ihlâl etmeleri hallerinde de diplomatik dokunulmazlık geçerli midir? Bu soruna ilişkin yeterli açık hükümler içermeyen ve bugün büyük ölçüde zamanın ruhunun dışında kalmış olan 1961 Viyana Diplomasi İlişkileri Sözleşmesi ve 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi ile düzenlenmiş bulunan uluslararası hukukun, kanun önünde eşitlik ve hukukun üstünlüğü evrensel hukuk ilkeleri ile modern gelişmeler ışığında güncellenmesi ve sonuç olarak hiç kimsenin hukukun üstünde olmaması gerekmektedir.

***Anahtar Kelimeler:** Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması, uluslararası ilişkiler, uluslararası hukuk, hukukun üstünlüğü ve adalet.*

Abstract

The Abuse of Diplomatic Immunity and Privileges

In modern times, diplomatic and consular agents enjoy certain immunities and privileges afforded by the international law. But does this mean they

---

^(*) Vali, Merkez Valileri Kurulu, İçişleri Bakanlığı, Ankara, e-mail: svgozlugol@hotmail.com

are untouchables? Is diplomatic immunity still acceptable even when they conduct spying, involve drug or human being trafficking, violate human rights and fundamental freedoms, commit a crime under the law of a receiving state or abuse diplomatic immunities and privileges in any other manner. In this context, the international law mainly provided by the Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961 and the Vienna Convention on Consular Relations 1963 has today become obsolete to a certain extent and therefore must be updated in the light of modern developments and the principles of universal law, notably equality before the law and the rule of law, and consequently no one should be above the law.

Key Words: *The abuse of diplomatic immunity and privileges, international relations, international law, justice and the rule of law.*

Giriş

Evrensel düzeyde iletişimin yazılı, görsel ve işitsel olarak anlık yapıldığı günümüzde, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar uluslararası uluslararası barış ve güvenin tesisi ve geliştirilmesi adına birtakım hukuk ilişkilerinin merkezi bir konusunu oluşturmaktadır.¹ Uluslararası toplum, uluslararası ilişkilerin yerinde ve zamanında eksiksiz yürütülmesi, düzenlemeleri yapmış bulunmaktadır. Bu düzenlemeler uluslararası toplumun egemen ve eşit üyeleri devletlerin uyması gereken asgari standartları oluşturmaktadır. Devletler, bu standartlar ötesinde tek taraflı veya karşılıklı olarak ülkelerinde görevli yabancı devlet veya uluslararası kuruluş memurlarına benzer dokunulmazlık ve ayrıcalıklar tanımakta serbest bulunmaktadırlar.

Günümüzde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip kişilerin buldukları ülkede suç işlemeleri uluslararası ilişkilerin zarar görmesine, karşılıklı güvensizliğin gelişmesine ve uluslararası politikaların bu yönde şekillenmesine yol açabilmektedir. İki ülke arasında bu tür suçları kovuşturma ve yargılama tartışmaları olabilmektedir. Gönderen devlet sıkça kendi personelinin diplomatik dokunulmazlığa sahip bulunduğunu, dolayısıyla kabul eden devlet yetkililerinin hiçbir şekilde bu personeli tutuklayamayacağı ve kovuşturamayacağını ileri sürmektedir. Ülkesinde suç işlenen makamlar ise genellikle ülke kanunlarının uygulanması gereği ile ulus-

---

¹ Grant V. McClanahan, *Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems* (Hurst & Company, London, 1989), s. 19-27.

lararası ilişkilerin zarar görmemesi adına hassas davranma ikileminde kalabilmektedir.² Bu durum diplomatik dokunulmazlığın kötüye kullanılabilmesine alan açılması anlamına gelmektedir.³ Şüphesiz, uluslararası ilişkilerin düzenli yürütülmesi adına tanınan diplomatik dokunulmazlık, diplomatların trafik suçları veya insan hakları ihlalleri gibi eylemlerine karşı bireylerin hak arama yollarının kapalı olması veya en azından pratik olmaması anlamına gelmekte ve suçun veya ihlalin mağduru kişilerde adalet inancını zayıflatmaktadır.

Oysa, ülkede kurulu hukuk ve kamu düzeninin herkes bakımından etkinliği evrensel hukuk ilkesi hukukun üstünlüğünün temel gereğidir. Ayrıca, hukuk karşısında eşitlik evrensel hukukun temel bir ilkesidir.⁴ Ulusal hukuk ve düzenlemelerin herhangi bir şekilde ihlali durumunda diplomatik dokunulmazlık statüsü bir kurtuluşa imkân vermemelidir. Kısaca bu statü sahibine keyfi alan açmaya değil, diplomatik misyonunu tam anlamıyla yerine getirmesine yönelik olarak anlaşılmalıdır.

Bu yaklaşım temelinde, bu makalede uluslararası hukuk tarafından esas itibarıyla diplomasi ve konsolosluk personeline sağlanan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, taraf devletlere yüklediği yükümlülükler, bilhassa uluslararası ilişkiler anlamında hassas ve siyasi önemli sonuçları olabilen diplomatik dokunulmazlığın *kötüye kullanılması* durumu inceleme konusu yapılmıştır. Diplomatik dokunulmazlık konusunun tarihi gelişimi⁵ ile ulusal hukuk düzenlemeleri bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

² Tariq Hassan, 'Diplomatic or Consular Immunity for Criminal Offenses', *Virginia Journal of International Law*, Volume 2, Number 1, 2011, s. 18-21.

³ Tania Sebastian, 'Diplomatic Immunity Versus Harm to the Individual: An Attempt at Appraisal', *Gujarat National Law University Law Review*, Volume 3, Issue 1, October 2010, s. 23.

⁴ 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi (m. 7), 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 14), 1966 Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (m. 26) bu anlamda ifade edilebilir. Bu temel ilkeler ulusal hukuk metinlerinde de yer almaktadır. Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (m. 10). Kanun önünde eşitlik teorisi için bkz. Emelie Muñoz, 'Diplomatic Immunity – A Functioning Concept in the Society of Today?', *Human Rights Studies*, Department of Human Rights Studies, Lund University, Sweden, Fall 2012, s. 13-15, 29-30 [<http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24965&postid=3358586>, erişim 1 Ağustos 2013].

⁵ Diplomatik dokunulmazlığın tarihi gelişimi, ikamet eden elçiler dönemi ve öncesi olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. İkamet eden elçiler dönemi modern diplomatik dokunulmazlık sürecinin başlangıcı kabul edilmektedir. Bu ilk kez İtalya'da uygulanmış ve 15. yüzyılın ortalarında diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bkz. Matthew S. Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919* (Longman, London and New York, 1993), s. 7-8.

I. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklara İlişkin Uluslararası Hukuk

Diplomatlara dokunulmazlık tanıma uygulaması uzun bir tarihi sürece sahip olsa da uluslararası hukukta yer alması 1708'e kadar söz konusu olmamıştır.⁶ Tarihte diplomatik dokunulmazlık kurallarını kodifiye etmek için ilk uluslararası teşebbüs 1895'te Uluslararası Hukuk Enstitüsü Taslak Sözleşmesi'yle olmuştur.⁷ Diplomatik dokunulmazlık konusunu uluslararası hukukta düzenleme konusu yapan çabalar ise 1920'lerde başlamıştır. 14 Latin Amerika devleti tarafından bölgesel düzeyde yürürlüğe konulan 1928 Diploması Memurlarına İlişkin Havana Sözleşmesi bu anlamda bir başlangıç kabul edilebilir.⁸ Bu sözleşme diploması personelinin hiçbir şekilde devlet başkanını temsil etmediğini ve sadece hükümetlerini temsil ettiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple diploması personeli sadece resmi görevlerini yerine getirme bakımından gerekli olan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip kılınmıştır.

Günümüzde uygulanan uluslararası hukuk esas itibarıyla iki uluslararası sözleşmeye dayanmaktadır:

Birincisi, 1957'de BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun diplomatik ilişkileri evrensel düzeyde düzenlemek üzere hazırladığı *1961 Viyana Diploması İlişkileri Sözleşmesi (1961 Viyana Sözleşmesi)*'dir.⁹ Bu sözleşme, diplomatların dokunulmazlık ve ayrıcalıklarına ilişkin modern hukuku oluşturmaktadır.¹⁰ Bu sözleşme, tarihsel olarak diplomatlara tanınan hemen hemen sınırsız dokunulmazlık ve ayrıcalıklara standart getirmek, egemen devletler arasında diplomatik misyonları kurmak üzere ve esasen uluslararası örf ve âdet hukukunda var olan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıca-

---

Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz. Linda S. Frey and Marsha L. Frey, *The History of Diplomatic Immunity* (Ohio State University Press, Columbus, 1999). Ayrıca bkz. Kamuran Reçber, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku* (Dora Yayınları, Bursa, 2011), s. 4-12.

⁶ McClanahan, s. 34.

⁷ Frey and Frey, s. 480.

⁸ The Havana Convention on Diplomatic Officers 1928, and the Havana Convention on Consular Agents 1928 [<http://grberridge.diplomacy.edu/havana-conventions/>, erişim 15 Haziran 2013].

⁹ The Vienna Convention on Diplomatic Relations, signed on 18 April 1961, and came into force on 24 April 1964 [http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf, erişim 17 Haziran 2013]. Türkiye bu sözleşmeyi 4 Eylül 1984 tarih ve 3042 sayılı Kanunla onaylayarak 6 Mart 1985 tarihi itibarıyla taraf olmuş bulunmaktadır. Bkz. 24 Aralık 1984 tarih ve 18615 sayılı Resmi Gazete.

¹⁰ Sebastian, s. 6-7.

lıkları, yani uluslararası hukukun en eski ve en temel kurallarını kodifiye etmektedir.¹¹

İkincisi, 1963 Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi (1963 Viyana Sözleşmesi)'dir.¹² Devletler uluslararası ilişkilerinde, diğer devletler nezdinde diplomatik personel bulundurmak suretiyle temsil edilmektedirler. Devletler, bunun yanında, herhangi bir suretle başka ülkelerde bulunan vatandaşlarına karşı yürütmekle yükümlü buldukları hizmetleri yerine getirmek için de bu ülkelere konsolosluk personeli görevlendirmektedirler.¹³

1961 Viyana Sözleşmesi elçilerin akreditasyonu (m. 14), elçilik araçlarında bayrak kullanımı (m. 20), yerel vergilerden muafiyet (m. 23) gibi diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık konularını detaylı şekilde düzenlemektedir. 1963 Viyana Sözleşmesi ise konsoloslar ve makamlarının resmi işlevleriyle ilgili dokunulmazlık ve ayrıcalık konularına detaylı şekilde yer vermektedir.

Şu halde, 1961 Viyana Sözleşmesi ile 1963 Viyana Sözleşmesi diplomatik ve konsolosluk personeline ilişkin modern dokunulmazlık ve ayrıcalıkların temelini oluşturduğu söylenebilir.¹⁴ Bu temelde, her iki sözleşmenin oluşturduğu pozitif uluslararası hukuk, temsil ve işlevsel gereklilik (görev) anlayışını yansıtmaktadır.

1961 Viyana Sözleşmesi (m. 2) ve 1963 Viyana Sözleşmesi (m. 2) hükümleri anlamında devletlerin daimi diplomatik ve konsolosluk ilişkileri karşılıklı antlaşmalarla kurulmaktadır. Bu anlamda diplomatik ilişkiler siyasi karakter taşımaktadır ve sadece uluslararası toplum tarafından tanınmış rejimler veya egemen devletler arasında söz konusudur. Oysa, konsolosluk ilişkileri siyasi sonuçlar doğurmamakta ve tanınmamış rejimler veya egemenlik

---

¹¹ Mitchell S. Ross, 'Rethinking Diplomatic Immunity: A Review of Remedial Approaches to Address the Abuses of Diplomatic Privileges and Immunities', *American University International Law Review*, Volume 4, Issue 1, 1989, s. 180; Eileen Denza, *Diplomatic Law, Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations* (Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2008), s. 1.

¹² The Vienna Convention on Consular Relations, signed on 24 April 1963, and came into force on 19 March 1967 [http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf, erişim 17 Haziran 2013]. Türkiye bu sözleşmeyi 20 Mayıs 1975 tarih ve 1901 sayılı Kanunla onaylayarak 19 Şubat 1976 tarihi itibarıyla taraf olmuş bulunmaktadır. Bkz. 21 Aralık 1975 tarih ve 18615 sayılı Resmi Gazete.

¹³ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap* (Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005), s. 127.

¹⁴ McClanahan, s. 44.

statüsünde bulunmayan devletlerle de yürütülebilmektedir. Zira, konsolosluk ilişkileri devletlerin yabancı ülkelerdeki vatandaşlarının hizmetlerine yönelik olarak kurulmaktadır. Konsolos ve konsolosluklar kurumu ikamet eden elçiler ve daimi diplomatik misyonlardan daha eskidir. Dolayısıyla konsoloslarla ilgili daha çok uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı bulunmaktadır.

Her iki sözleşmenin Başlangıç bölümlerinde iki önemli ilke ifade edilmiştir. Birincisi, farklı sosyal ve anayasal sistemlere bakılmaksızın devletlerarası diplomasi ve konsolosluk ilişkilerinin kurulmasıyla, diplomasi ve konsolosluk personeline dokunulmazlık ve ayrıcalık tanınmasına ilişkin bu sözleşmelerin devletlerarası dostça ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı beklenmektedir. İkincisi, bu sözleşmelerle tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıklar kişisel yarar sağlamaya değil, diplomatik ve konsolosluk işlevlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine yöneliktir.

Bu sözleşmelerin amacı, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ifade edilen uluslararası barışı ve güvenliği sağlama ve koruma, egemen devletler arasında dostça ilişkileri geliştirme teşvik amacıyla da uyumlu görülmektedir.¹⁵

Nihayet bu sözleşmelerin Başlangıç hükümleri, bu sözleşmelerde somut olaylara uygulanabilecek hüküm bulunmaması durumunda uluslararası örf ve âdet hukukunun uygulanacağını bildirmektedir.

II. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklar

1. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalık Kavramı

Dış ülkelerde bulunan yabancı hükümet temsilcilerini uluslararası çatışma zamanında saldırılara karşı koruma ve uluslararası medeni ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla kaynaklanan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık, uluslararası örf ve âdet hukukunun temel bir ilkesini oluşturmaktadır.¹⁶

Uluslararası ilişkilerin belirli bir saygı ve nezaket dahilinde gerçekleşmesi için uluslararası hukuk birtakım kurum ve kurallara yer vermiş bulunmaktadır. Bu kurumların en önemlisi diplomasi personeline misyonlarını tam anlamıyla yerine getirebilmeleri için tanınmış bulunan ayrıcalık ve dokunulmazlık haklarıdır.

---

¹⁵ McClanahan, s. 45.

¹⁶ Ross, s. 173-174.

Diplomatik dokunulmazlık, 16. yüzyıldan itibaren başlıca üç yaklaşımla anlatılmaktadır: Ülkesizlik, kişisel temsil ve işlevsel zorunluluk.

Ülkesizlik (Extraterritoriality): Daimi ikamet eden misyon uygulamalarından (15. yüzyılda) sonraki ilk yüzyıllarda itibar edilmiş olan bu anlayış, diplomatik misyonların kullandığı kabul eden devlete ait ülke parçasının gönderen devletin ülkesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiğine dayanmaktadır. Bu anlayışa göre, diplomatların kendileri, evleri ve işyerleri varsayımsal olarak gönderilen devletin değil, gönderen devletin ülke sınırları dahilinde kabul edilmektedir. Gönderilen devlet, bunlara gönderen devletin topraklarındaymışçasına muamele etmek durumundadır. Literatürde ilk yazarlar, örneğin, Emmerich de Vattel (1758) ve James Lorimer (1883) bir elçinin evi ve kişiliğinin kabul eden devlet ülkesinde değil gönderen devletin ülkesinde bulunduğunu vurgulamışlardır. Lorimer, bu anlayışı 'bir İngiliz elçi, ailesi ve eşyasıyla ülke dışında kamu hizmeti görürken, aslında İngiltere'de ikamet etmektedir' şeklinde ifade etmiştir.¹⁷ Dolayısıyla, bu varsayım temelinde yabancı elçi kabul eden devlet ülkesinde ikamet etmediğinden yerel hukuka tâbi olması söz konusu olmamaktadır.¹⁸ Tarihsel olarak en eski olan bu anlayış günümüzde hemen hemen terk edilmiş bulunmaktadır.

Kişisel Temsil (Individual Representation): Bu anlayışta bir elçinin kabul eden devlet nezdinde gönderen devletin veya devlet başkanının kişiliğini temsil ettiği kabul edilmektedir. Temsilcilere, müzakerelerde bulunan, dost edinen veya talepleri reddeden gönderen devletin egemen gücümüş gibi muamele edilmiştir. 16. ve 17. yüzyılın büyük teorisyenleri Grotius, Van Bynkershoek, Wicquefort ve Vattel bu anlayışın savunucuları olmuştur.¹⁹ Ross'a göre bu yaklaşım, bireysel olarak diplomatı kabul eden devletin hukukunun üstünde görmektedir. Oysa, diplomat temsilci gönderen egemen devletle aynı derecede dokunulmazlığa sahip olmamalıdır. Ayrıca, bu yaklaşım, diplomatın tam olarak kimi temsil ettiğini ve diplomatların kişisel hareketlerinin sonuçlarından korunmasını açıklayamamaktadır.²⁰ McClanahan'a göre kişisel temsil anlayışı, işlevsel gereklilik anlayışı kapsamında devam etmektedir. Yani işlevsel gereklilik yaklaşımı kişisel temsil yaklaşımını içermektedir.²¹

¹⁷ McClanahan, s. 30.

¹⁸ Ross, s. 178.

¹⁹ J. Craig Barker, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?* (Dartmouth Pub Co, 1996), s. 28, 35.

²⁰ Ross, s. 177-178.

²¹ McClanahan, s. 28-29.

Diplomasi personeline dokunulmazlık tanıma kişisel temsil ve işlevsel gereklilik yaklaşımlarına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar hem diplomatik misyonun tam anlamıyla yerine getirilmesini sağlamak içindir hem de diplomatların gönderen devletin kişiliğini temsil etmelerine dayanmaktadır.²² Nitekim, 1961 Viyana Sözleşmesi diplomasi personelinin gönderen devleti temsil ettiğini (m. 3) açıkça ifade etmektedir. Ayrıca, 1961 Viyana Sözleşmesi Başlangıcı diplomatik dokunulmazlık ile gönderen devleti temsil etmesi itibarıyla diplomatların işlevleri arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.

İşlevsel Gereklilik (Functional Necessity): Elçilerin, atanmalarındaki amacı güven içinde, serbestçe, düzenli ve başarılı bir şekilde yerine getirebilmeleri için zorunlu dokunulmazlık ve ayrıcalıkların tanınması gerektiği anlayışına en büyük vurguyu Vattel yapmıştır.²³ Bu işlevsel gereklilik anlayışı günümüzde geniş kabul görmektedir. Bu kabul, esas itibarıyla, işlevsel gereklilik anlayışının diğer iki yaklaşımdan daha dinamik ve uyarlanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlayışa göre, bir diplomatın dokunulmazlık ve ayrıcalıkları diplomatik işlevlerini yerine getirmesi için gerekli (zorunlu) olmasına dayanmaktadır.

Diplomatların serbestçe hareket edebilmesi, hükümetlerini temsil ederken herhangi bir gereksiz zorluk veya engelle karşılaşmaması gerekmektedir. Diplomatlar kendi hükümetlerine güven içinde rapor verebilmeli, buldukları ülkenin şartlarını gerçek anlamda gözlemleyebilmelidir. Diplomatların özel harcamalarının yerel vergilerden muaf ve kişisel hareketlerinin yerel yargı yetkisinden bağımsız olması, resmi görevlerini yürütebilmeleri bakımından her türlü müdahaleden uzak olmaları gerekmektedir.

Nihayet, modern uygulamada devletler diplomatlarından antlaşmaların müzakere edilmesi, sosyal ve kültürel kimi faaliyetlerde bulunması gibi ek görevler de isteyebilmekte, dolayısıyla bu görevlerin de dokunulmazlık statüsü içinde yürütülmesi gerekmektedir. Görülüyor ki bu yaklaşım günümüz ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermekle birlikte değişime uyarlanabilir ve genişleyebilir niteliktedir.²⁴

---

²² Sebastian, s. 8.

²³ Barker, s. 47.

²⁴ McClanahan, s. 32; Ross, s. 178-179.

2. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kapsamı

a) Kişi Bakımından (*ratione personae*)

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, esas itibarıyla, devletlerin uluslararası resmi ilişkilerini yürütmekle görevlendirdikleri ve diğer devletler nezdinde kendilerini temsil kapasitesiyle donattıkları görevlilerini (ve aile bireylerini) kapsamaktadır. Bunlara kısaca diplomasi memurları denilmektedir.

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar sadece diplomasi memurlarını değil, gönderen devletin kabul eden devletin ülkesinde bulunan vatandaşlarına vermekle yükümlü bulunduğu hizmetleri yerine getirmek üzere gönderdiği konsolosluk personelini (ve aile bireylerini) de kapsamaktadır. 1963 Viyana Sözleşmesi'nin 1. maddesi hükmü anlamında, konsoloslukların konsolosluk işlevlerini yerine getirme kapasitesine sahip personeli ile idari ve teknik personeli diplomatik dokunulmazlık hakkına sahiptirler. Diğer konsolosluk çalışanları bu anlamda diplomatik dokunulmazlık kapsamı dışında tutulmuştur.

Uluslararası örgüt ve kuruluşların personeline de görev ve işlevlerini tam olarak yerine getirebilmeleri amacıyla diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar tanınmaktadır. 1946 Birleşmiş Milletler Ayrıcalık ve Muafiyetlerine İlişkin Sözleşmesi ile 1945 Avrupa Konseyi Statüsü'nün 40. maddesi hükmü bu amacın sağlanmasına yönelik kimi kuralları düzenlemektedir.²⁵

---

²⁵ Ayrıca bkz. 1949 Avrupa Konseyi Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıklarına İlişkin Genel Antlaşması (ETS No. 002) ve 1952 Protokolü (ETS No. 10); Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Uluslararası Örgütlerin Dokunulmazlık ve Ayrıcalıklarına İlişkin İç Kararı 64 Sayılı Kuralı; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (69)29. 1949 Avrupa Konseyi Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıklarına İlişkin Genel Antlaşması'na göre, Avrupa Konseyi'nin malvarlığı ve gelirleri doğrudan vergi, yasak ve ithalat kısıtlamasından muaf tutulmaktadır. Ayrıca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ve Parlamenterler Meclisi üyeleri ile Genel Sekreteri ve bunların yardımcıları (eşleri ve küçük çocukları), görevlerini yerine getirirken seyahat, ifade ve bağımsız hareket etme özgürlüğü gibi kimi dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip kılınmıştır. Bu personelin kişisel bagajlarına ve dokümanlarına el konulamaz ve tutuklanamazlar veya görevlerinin gereği olan söz ve hareketlerinden dolayı aleyhlerine dava açılmaz. Keza, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargılarına da benzer şekilde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Bkz. 1996 Avrupa Konseyi Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıklarına İlişkin Genel Antlaşması'na Ek Altı Nolu Protokol (m. 1) (CETS No. 162). Söz konusu antlaşmalar ve protokoller için bkz. Council of Europe Treaty Office [www.conventions.coe.int, erişim 29 Temmuz 2013]. Geniş bilgi için bkz. Florence Benoît-Rohmer and Heinrich Klebes, *Council of Europe*

Devletlerin veya uluslararası örgütlerin özel veya geçici (*ad hoc*) temsil ilişkileri de diplomasi kapsamındadır. Bu bağlamda devletler diğer devletler, uluslararası örgütler veya konferanslar nezdinde *ad hoc* diplomasi temsilcileri gönderebilmektedirler.²⁶

Devlet veya hükümet başkanları, dış işleri bakanları ve kendilerine refakat eden aile bireyleri; bir devleti resmi olarak temsil eden veya hükümetlerarası karakterde uluslararası örgütlerin personeli ve refakatlerindeki aile bireyleri, ayrıca 1973 Birleşmiş Milletler Diplomasi Personeli Dahil, Uluslararası Koruma Altındaki Kişilere Karşı Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme ile diplomatik dokunulmazlık kapsamına alınmışlardır (m. 1).²⁷

Nihayet, diplomatik çanta taşıyan *ad hoc* kuryeler de kişisel dokunulmazlığa sahiptirler. Kabul eden devlet, diplomatik çantayı ilgili diplomatik misyona teslim edene kadar bunları gözaltına alma veya tutuklama işlemine tâbi tutamaz.²⁸

b) Konu Bakımından (*ratione materiae*)

Uluslararası hukuk, hesap verebilirlik genel kuralının istisnası olarak belirli durumlarda kovuşturmadan bağımsızlığı kabul etmektedir. İfade etmek gerekir ki uluslararası hukuktaki bu dokunulmazlık kavramsal olarak ulusal hukukun genellikle devlet başkanları, milletvekilleri ve diğer kimi hükümet

---

Law - Towards a Pan-European Legal Area (Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex, June 2005), s. 23-24. Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na kabul edilen 13 Şubat 1946 tarihli Birleşmiş Milletler Ayrıcalık ve Muafiyetlerine İlişkin Sözleşme'si'nin onaylanmasını 16 Mart 1950 tarih ve 5598 sayılı Kanunla uygun bulmuş ve kendisi açısından yürürlüğe koymuştur. Bkz. 21 Mart 1950 tarih ve 7462 sayılı Resmi Gazete.

²⁶ Reçber, s. 93-99. Ayrıca bkz. United Nations General Assembly, Convention on Special Missions, adopted on 8 December 1969, and entered into force on 21 June 1985 [http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_3_1969.pdf, erişim 17 Nisan 2013].

²⁷ United Nations General Assembly Resolution 3166(XVIII), The Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, adopted on 14 December 1973, and entered into force on 20 February 1977, New York [<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-7.pdf>, erişim 15 Nisan 2013]. Geleneksel olarak diplomatik dokunulmazlık devlet başkanları ve hükümet üyelerine de teşmil edilmiştir ki bu kişiler ülkelerinde sıkça –diplomatlardan çok daha fazla – ciddi suçlar işleyebilmektedirler. Bkz. René Värk, 'Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crimes', *Juridica International*, Volume VIII, 2003, s. 111.

²⁸ Barker, s. 86; Denza, s. 206.

görevlilerine tanıdığı dokunulmazlık kavramından farklıdır. İki dokunulmazlık türünün dayandığı gerekçe ve uygulanması da farklıdır.²⁹

Uluslararası hukukun öngördüğü dokunulmazlık ve ayrıcalıklar genel olarak iki kategoride değerlendirilebilir: İşlevsel dokunulmazlık ve ayrıcalıklar (*ratione materiae*) ile kişisel dokunulmazlık ve ayrıcalıklar (*ratione personae*).

1961 Viyana Sözleşmesi'nin 3. maddesi hükmünde diplomatik işlevler sınırlı şekilde verilmektedir. Buna göre, esas itibarıyla diplomasi personelinin işlevi, gönderen devleti temsil etmek, kabul eden devletle resmi iletişimini sağlamak, uluslararası hukuk çerçevesinde gönderen devletin ve vatandaşlarının buradaki çıkarlarını korumak, kabul eden devletle görüşmeler ve müzakerelerde bulunmak, belirli konularda hükümetinin görüşlerini kabul eden devlete bildirmek, ülkenin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel şartları ve gönderen devletin ilgisinde olabilecek diğer gelişmeler hakkında devletini bilgilendirmek, iki devlet arasında dostça ilişkileri geliştirmek, ekonomik, kültürel ve bilimsel ilişkileri kurmak ve geliştirmek (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 3(a-e)) şeklinde özetlenebilir.

Bu anlamda diplomatik temsilciliğin dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, elçilik binası, araçları ve arşivlerinin dokunulmazlığı, haberleşme serbestliği ile vergi ve gümrük ayrıcalıklarını kapsamaktadır.³⁰ Diplomatik misyonun arşivleri ve evrakı nerede bulunursa bulunsun her zaman dokunulmazlığa sahiptir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 24). Elçilik binalarına zorla girilemeyeceği gibi elçiliğe ait araçlara arama, el koyma, haciz gibi herhangi bir yolla müdahale edilemez (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 22). Konsolosluk ve personeli de konut, araç, arşiv dokunulmazlığı (1963 Viyana Sözleşmesi, m. 31, 33, 58) ve vergi ayrıcalıklarına sahip bulunmaktadır (1963 Viyana Sözleşmesi, m. 32, 60).

Uluslararası hukukun dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin asgari (zorunlu) kurallarına ek olarak, her devlet yabancı diplomasi görevlilerine, devlet başkanları ve diğer kamu görevlilerine daha geniş dokunulmazlık ve ayrıcalık tanımakta serbesttir. Bu devletler bakımından siyasi bir tercih konusudur. Bir antlaşma veya uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı kovuşturmayı gerektirmedikçe her devlet zorunlu olandan daha geniş dokunulmazlık ve

²⁹ Antonio Cassese, Guido Acquaviva, Mary Fan, and Alex Whiting, *International Criminal Law: Cases and Commentary* (Oxford University Press, Oxford, New York, 2011), s. 76.

³⁰ Pazarcı, s. 87-93.

ayrıcılık tanımak için kendi yargı yetkisini sınırlama konusunda serbesttir.³¹ Nitekim, devletler uygulamada konsolosluk ilişkilerini tercihan iki taraflı antlaşmalarla yürütmektedirler. Devletler antlaşma konusu yaptıkları uluslararası konsolosluk ilişkileri ışığında konsolosluk personeline spesifik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar da tanıyabilmektedirler.³² Uluslararası örgütlerin personeli ise sadece görevleri kapsamındaki yasal prosedürlere karşı dokunulmazlık (işlevsel gereklilik) statüsüne sahiptirler. Fakat, devletler ülkesinde ofisi bulunan uluslararası örgütlerle iki taraflı antlaşma yapmak suretiyle ulusal düzenlemelerle bu örgütlerin yüksek düzeyli personeline bundan daha geniş bir şekilde diplomatlara tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıkları tanıyabilmektedirler.³³

İşlevsel dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, bir kamu görevlisinin bir devlet veya devlet organları adına yaptığı hareketlerinden dolayı sorumlu tutulmasına karşı koruma sağlamaktadır. Kabul eden devlet mahkemelerinin yargı yetkisinden işlevsel dokunulmazlık, resmi işlem ve eylemlerin gönderen devlet organlarınca gönderen devlet adına yapıldığı varsayımına dayanmaktadır.³⁴

Kişisel dokunulmazlık ve ayrıcalıklar uluslararası örf ve âdet hukukundan kaynaklanmakta ve belirli bir makamı işgal eden kişilere ilişkindir. Kendi yetki alanlarında hareket eden bütün devlet görevlilerine tanınan işlevsel dokunulmazlığa karşın, kişisel dokunulmazlık diplomatik görevliler, devlet veya hükümet başkanları ve dış işleri bakanları gibi resmi pozisyonların zorunlu bir gereği olarak, sadece kimi belirli devlet organı kategorilerine tanınmıştır. İlgili personelin sadece o pozisyonda bulunma süresiyle sınırlı olmak şartıyla bu kurallardan yararlanan herkesin hareketlerini kapsar.

Bireysel dokunulmazlık ve ayrıcalıklar anlamında, 1961 Viyana Sözleşmesi ve 1963 Viyana Sözleşmesi dokunulmazlık ve ayrıcalıkları, genel olarak, kişisel dokunulmazlık hakkı (üstünün, aracının, evinin, işyerinin ve bagajının aranmaması ve eşyasına el konulmama özgürlüğü), cezai doku-

---

³¹ Cassese, Acquaviva, Fan, and Whiting, s. 76.

³² McClanahan, s. 46.

³³ Uluslararası örgütler bağlamında diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar konusunda daha geniş bilgi için bkz. Reçber, s. 78-93. Ayrıca bkz. Angelika Kartusch, *Domestic Workers in Diplomats' Households: Rights Violations and Access to Justice in the Context of Diplomatic Immunity* (German Institute for Human Rights, Berlin, June 2011), s. 17.

³⁴ Cassese, Acquaviva, Fan, and Whiting, s. 76-77.

nulmazlık (herhangi bir suçtan dolayı gözaltına alınmaması, tutuklanmaması veya bulunulan ülke hukukunun ihlallerinden dolayı soruşturulmaması), medeni dokunulmazlık (dava edilmeme) ve bir davada tanıklık etmeye zorlanmaması başlıkları altında düzenlemektedir.

Kişisel dokunulmazlık, gözaltına alınma, tutuklanma, cezai yargı yetkisinden mutlak dokunulmazlık³⁵ ve çok sınırlı istisnalarıyla birlikte idari ve medeni yargı yetkisinden bağımsızlığı kapsar (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 31(1)).³⁶ Bu hükümde tanımlanan ‘kabul eden devletin idari ve medeni yargı yetkisinden bağımsızlık’ ise diplomasi personelinin görevleri dışındaki eylemlerini kapsamamaktadır (m. 37(2)).

Diplomasi personeli ceza kovuşturması ve yargılamasına tâbi tutulamaz ve tanıklık yapmaya zorlanamaz. Buna göre, diplomasi personeli kabul eden devletin cezai yargı yetkisinden tamamen istisna tutulmaktadır (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 31). Elçilikte görevli personel ve aile bireyleri konut (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 30, 37) ve kişi dokunulmazlığına sahiptirler (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 29, 37). Bu personel ve aile bireyleri, ayrıca vergi ve gümrük ayrıcalıklarına sahiptir.³⁷

Diplomatik misyonların idari ve teknik personeli -aile üyeleri dahil- bu sözleşmede tanımlanan dokunulmazlık ve ayrıcalıklara (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 29-35) sahiptirler. Bunlar ayrıca kabul eden devletin cezai yargı yetkisi bakımından tam dokunulmazlığa sahiptir.

Buna karşılık, diplomatik misyonun iç hizmetlerini yürüten personelin (kabul eden devletin vatandaşı olmayan hizmetliler) dokunulmazlığı sadece bu hizmetlerin yerine getirilmesiyle sınırlandırılmıştır. Bunların aldıkları ücretler, vergi ve resimden bağımsızdır (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 33, 37(3)). Bu anlamda, misyon üyelerinin kabul eden devletin vatandaşı olmayan ve daimi şekilde orada ikamet etmeyen özel hizmetçilerinin işlerinden dolayı aldıkları ücretler de vergi ve resimden bağımsızdır. Misyon üyelerinin

---

³⁵ Uluslararası Adalet Divanı, diplomasi personelinin bir suç işlemesi halinde şartlar ne olursa olsun, kabul eden devletin yargılama ve cezalandırma yetkisi bulunmadığını vurgulamakta ve genel uluslararası hukuka göre diplomatların her türlü cezai yargı yetkisinden müstesna olduklarını açıkça ifade etmektedir. Bkz. International Court of Justice, Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v Tehran), Judgment of 24 May 1980, para 79 [<http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf>, erişim 25 Temmuz 2013].

³⁶ Cassese, Acquaviva, Fan, and Whiting, s. 88.

³⁷ Pazarcı, s. 96-104.

özel hizmetlilerinin dokunulmazlığı ise diplomatik misyonun işlevini gölgelemeyecek şekilde kabul eden devletin tanınmasına bağlı bulunmaktadır (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 37(4)).

İfade etmek gerekir ki konu bakımından diplomatik dokunulmazlık mutlak nitelikte değildir. Örneğin, bir diplomatın kişisel ticari faaliyetleri diplomasi işlevleri dışında kalır ve diplomatik dokunulmazlık kapsamında değerlendirilemez.³⁸ Ancak, 1961 Viyana Sözleşmesi ticari faaliyetleri açıkça tanımlamamakta ve diplomatların resmi işlevlerini sayılı olarak vermemektedir (m. 31(1)). Dolayısıyla, bu durum uygulamada sorun oluşturabilmektedir.

Kural olarak, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 29. maddesi hükmü, bir diplomatın kişisel dokunulmazlığa sahip bulunduğunu, kişiliğine saygı hakkı bulunduğunu ve hiçbir şekilde tutuklanamayacağı veya gözaltına alınamayacağını emretmektedir. Bu sözleşme diplomatları kabul eden devletin cezai yargı yetkisinden istisna tutmaktadır (m. 31). Fakat, gönderen devlet tarafından dokunulmazlığının kaldırılması halinde bir diplomatın yargılanabilmesi mümkündür. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 29. ve 31. maddeleri hükümleri uyarınca dokunulmazlığı sona eren diplomatlar herhangi bir kimse gibi yargılanabilir.

Bu genel kişisel dokunulmazlığa istisna olarak devletler uygulamada uyuşturucu kaçakçılığı, casusluk, alkollü araç kullanma gibi suçlarda suçüstü durumlarında kısa süreli tutuklamalar yapmaktadırlar. Bu istisnaî uygulama literatürde kimi yazarlarca da kabul görmektedir.³⁹ Fakat bu halde yetkililerce suç failinin diplomat olduğu anlaşılır anlaşılmaz salıverilmesi gerekmektedir.⁴⁰

Son olarak, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların sayılı nitelikte olmadığını ifade etmek gerekir. Pozitif hukuk, örf ve âdet, uygulamalar, devletlerin karşılıklı değerlendirmeleri diplomatlara ve konsoloslara tanınan dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kapsamını belirlemektedir. Ayrıca, uygulamada, kabul eden devletin tolerans veya şüphe düzeyi de dokunulmazlık ve ayrıcalık sınırlarını belirleyici olmaktadır.⁴¹

---

³⁸ Amy Tai, 'Unlocking the Doors to Justice: Protecting the Rights and Remedies of Domestic Workers in the Face of Diplomatic Immunity', *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*, Volume 16, Issue 1, 2007, s. 185-186; Hassan, s. 33-34.

³⁹ Pazarıcı, s. 94-95.

⁴⁰ Värk, s. 112.

⁴¹ McClanahan, s. 126.

c) Zaman Bakımından (*ratione temporis*)

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar diplomatik misyonun etkinliği için tanınmakta ve karşılıklı güven temelinde dostça uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi gibi belirli amaçlara hizmet etmektedir. Bu itibarla, diplomatik misyonun sona ermesi; diplomatik ilişkilerin askıya alınması; bir diplomatın geri çağırılması (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 43(a); 1963 Viyana Sözleşmesi, m. 25(a-c)) veya dokunulmazlığının kaldırılması hallerinde diplomatik dokunulmazlık da sona ermektedir. Ayrıca, 1961 Viyana Sözleşmesi'nde (m. 31(1)(a-c)) yer alan istisnai durumlarda kabul eden devletin idari ve medeni yargı yetkisine ilişkin diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar söz konusu olmamaktadır.

Diplomasi personeline yüklenen işlevler hukuki *de jure* sebeplerle sona erebileceği gibi fiili *de facto* sebeplerle de sona erebilmektedir. Denza, bir diplomasi personelinin işlevinin, belirli bir sürenin sona ermesi, diplomasi personeli tarafından özel bir görevin tamamlanması, diplomasi personelinin ölmesi, normal şartlarda veya silahlı bir çatışma üzerine olabilecek diplomatik ilişkilerin ihlâli veya diplomatik ilişkisi bulunan devletlerden birinin egemenliğinin ortadan kalkmasıyla sona erebileceğini ifade etmektedir.⁴²

1961 Viyana Sözleşmesi'nin 32. maddesi hükmü gönderen devleti diplomatik dokunulmazlığı kaldırmaya yetkili kılmıştır. Tabiatıyla gönderen devletin bu işlemi ifade etmesi gerekmektedir. Bu ifade bir şekil şartıdır. Genel uygulamada gönderen devlet diplomatlarının yerel idari, cezai veya medeni yargı yetkisine tâbi tutulmasına özen göstermektedir. Fakat bu durum, gönderen devletin suçu kovuşturmasına engel oluşturmamaktadır.⁴³ Zira, kabul eden devletin yargı yetkisinden bağışıklık statüsü diplomasi personelinin gönderen devletin yargı yetkisinden bağışık kılmamaktadır (m. 31(4)).

Keza, gönderen devlet 1963 Viyana Sözleşmesi ile tanınmış bulunan herhangi bir ayrıcalığı veya dokunulmazlığı kaldırma konusunda da takdir hakkına sahip bulunmaktadır (m. 45(1)).

---

⁴² Denza, s. 386.

⁴³ Ross, s. 189-190.

3. Diplomasi Personeli Statüsü ve Yükümlülükleri

a) Diplomatik Statü

Diplomasi veya konsolosluk personelinin uluslararası hukukun sağladığı dokunulmazlık ve ayrıcalıklara sahip olabilmesi için birtakım önşartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu kişilerin öncelikle diplomasi veya konsolosluk personeli hukuki statüsüne sahip kılınmaları gerekmektedir. Gönderen devlet, esas itibarıyla yurtdışındaki konsolosluk ve elçiliklerine serbestçe personel ataması yapabilmektedir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 7).

Elçiler veya konsoloslar, bireysel olarak çalışanların ilk olarak resmi bir statüye sahip olabilmeleri için gönderilen devlet tarafından kabul edilebilir (*persona grata*) olmaları gerekmektedir. Bilhassa, diplomatik misyon başkanları gönderen ve kabul eden devletin karşılıklı onayıyla atanabilmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 4. maddesi hükmüne göre, bir misyon başkanının kabul edilebilir olmasından önce, bir kabulün (*agrément*) yapılması gereklidir. Misyon başkanlarının atanabilmesi için bu kabul bir zorunluluktur. Devletin bu kabulü yapmaması durumunda açıklama yapması veya sebep göstermesi gerekmemektedir. Demokratik bir devlette suç şüphesi veya insan hakları ihlâli *agrément* verilmesinin reddi için yeterli bir sebep olarak görülmektedir.⁴⁴ Gönderilen devletin atanacak veya atanacak personeli kabul edilemez bulması halinde, gönderen devletin söz konusu personele ilişkin atamayı geri çekmesi gerekmektedir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 9; 1963 Viyana Sözleşmesi, m. 23(3)).

Bu bildirim ve karşılıklı onay prosedürü diplomatik misyon başkanları ile diğer diplomasi personelinin kabul eden devlet nezdinde tanınır kılılmaktadır. Ulusal makamların herhangi bir sebeple bu kişilere müdahalesi anında diplomatik dokunulmazlık gönderen devletin sağladığı diplomatik pasaport veya kabul eden devletin sağladığı diplomatik kimlikler kullanılarak talep edilmektedir.⁴⁵

---

⁴⁴ Denza, s. 40-43.

⁴⁵ Jonathan Brown, 'Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations', *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 37, Issue 1, 1988, ss. 53-88. Türkiye'nin yabancı diplomasi ve konsolosluk personeline diplomatik kimlik kartı verme uygulaması için bkz. Reçber, 74-76, 134-135.

Diplomatik statü, diğer bir ifadeyle, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar bir anlamda güveni ifade etmektedir. Diplomatik statünün tesisiyle devletler hem birbirlerine güveni hem de diplomasi görevi verdikleri vatandaşlarına güveni teyit etmiş olmaktadır.

Nihayet, vurgulamak gerekir ki diplomatik dokunulmazlık statüsü diplomasi personeline kabul eden devletin hukuk ve düzenlemelerini ihlâl veya herhangi bir suç işleme yetkisi vermemektedir.⁴⁶

b) Diplomatik Statünün Gereği Yükümlülükler

Uluslararası hukuk, uluslararası diplomatik ilişkilerde, diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalık kurumunun amacına uygun şekilde etkinliğini sağlamak adına hem diplomatik statüye sahip personele hem de devletlere birtakım yükümlülükler yüklemektedir.

Diplomatik statüye sahip personel açısından, genel uluslararası hukuk kuralları ve devletler arasında yapılmış bulunan antlaşmalar diplomasi personeline birtakım haklar tanırken kaçınılmaz olarak bunların belirli yükümlülükler çerçevesinde kullanılmasını öngörmektedir. Nitekim, 1961 Viyana Sözleşmesi diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların ne suretle kullanılacağını açıkça ifade etmektedir (m. 41-42). Bu hükümler elçilik ve diplomatların belirli yükümlülükleri yerinde, zamanında ve anlamına uygun şekilde yerine getirmesini gerektirmektedir.

Bu yükümlülüklerin birincisi, diplomasi personelinin kabul eden devletin iç işlerine karışmama ve hukuk ve düzenlemelerine saygı gösterme yükümlülüğüdür (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 41(1)). Diğer bir ifadeyle, diplomatik dokunulmazlık statüsü, bir diplomata bulunduğu ülkenin hukuk ve düzenlemelerine saygı yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Açıkçası, bu diplomatların hukukun üstünde olmadığı anlamına gelmektedir. İkincisi, diplomasi işlerinin kabul eden devletin dış işleri bakanlığı veya antlaşmalarla belirlenen diğer bakanlıklar üzerinden yürütülmesidir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 41(2)). Üçüncüsü, diplomatik bina ve eklentilerinin diplomatik misyona aykırı şekilde kullanılmamasıdır (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 41(3)). Nihayet, diplomasi personeli kabul eden devlet ülkesinde mesleki veya ticari kişisel kazanç elde etme amacıyla hareket edemez (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 42).

---

⁴⁶ Värk, s. 111; Hassan, s. 39.

Nitekim, uluslararası hukukta tanınan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar, 1961 Viyana Sözleşmesi'nin Başlangıcı'nda ifade edildiği üzere, kişisel yararları değil, uluslararası diplomatik misyonda etkinliği amaçlamaktadır. Bir diplomat söz konusu dokunulmazlık veya ayrıcalıklarını kendi kişisel çıkarına kötüye kullanamayacağı gibi, bulunduğu ülkenin güvenliği ve refahına zarar verici şekilde de kullanamaz.

Bu hükümlerin ihlâli halinde, devletler genellikle gönderen devlet tarafından diplomatın geri çekilmesini istemekte, bunun mümkün olmaması halinde söz konusu diplomatı *persona non grata* ilan etmekte ve çekilmesini sağlamaktadırlar. Kabul eden devletin bir diplomasi personelinin ülkesine gelmeden önce veya geldikten sonra söz konusu personeli *persona non grata*, yani kabul edilebilir bulmaması halinde, gönderen devletin söz konusu personeli geri çağırması, atamasından vazgeçmesi veya diplomasi görevine son vermesi gerekmektedir. Gönderen devletin bu yükümlülüğünü makul bir süre içinde yerine getirmemesi halinde, kabul eden devlet gerekçe göstermek zorunda olmaksızın söz konusu personeli tanımayı reddedebilir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 9). Bunun için, gönderen devletin diplomasi veya konsolosluk personelinin atanmalarını, gönderilen ülkeye ulaşmaları ve ayrılmalarını gönderilen devlete resmi olarak bildirmesi gerekmektedir (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 7, 10; 1963 Viyana Sözleşmesi, m. 24).

Devletler açısından, diplomasi personeli kişisel dokunulmazlığa sahip olduğundan kabul eden devlet bu personeli hiçbir şekilde gözaltına alamaz veya tutuklayamaz. Bu itibarla, kabul eden devlet diplomasi personeline gereken saygıyı göstermek, kişiliğine, onuruna ve özgürlüğüne yönelik herhangi bir saldırıyı önlemek için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 29).

Ne var ki bu yükümlülük uygulamada sıkça ihlâl edilmektedir. Bunun en belirgin örneği, 4 Kasım 1979 tarihinde ABD'nin Tahran elçiliğinin militan öğrencilerce eski Şah'ın ABD tarafından yeni rejime teslimini sağlamak amacıyla 444 gün boyunca işgal edilmesi ve bütün elçilik personelinin rehin alınması olayıdır. İran yetkilileri bu olayın sorumluluğunu üstlenmekle 1961 Viyana Sözleşmesi'nin ihlâlini kabul etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı, İran'ın bu saldırılara karşı önlem almamış olmasının ve bu hareketleri sonlandırmamasının açık ve ciddi şekilde diplomatik misyonların korunması yükümlülüğünü (1961 Viyana Sözleşmesi'nin 29(2)) ve diplomatik misyon binalarını işgale devam etmek suretiyle bu sözleşmenin 24, 25, 26, 27 ve 29.

maddeleri hükümleri ile 1963 Viyana Sözleşmesi'nin 5 ve 36. maddesi hükümlerini devamlı suretle ihlâl ettiğine hükmetmiştir.⁴⁷

1973 – 1993 yıllarında yurtdışında Türk elçiliklerine veya doğrudan Türk diplomasi personeline Ermeni teröristlerce yapılan saldırılarda dördü büyükelçi olmak üzere 34 diplomasi personeli ölmüştür.⁴⁸ Günümüzde de benzer terörist saldırılar gerçekleşmektedir. 1 Şubat 2013 tarihinde, ABD'nin Ankara büyükelçilik binasına DHKP-C terör örgütü üyesince yapılan intihar saldırısında bir Türk koruma polis memuru ölmüş, bir Türk gazeteci yaralanmıştır.⁴⁹ 27 Temmuz 2013 tarihinde, Somali'nin başkenti Mogadışu'da Türk büyükelçilik çalışanlarının kaldığı ek binaya El Şebab örgütü üyesi teröristlerce intihar saldırısında bulunulması sonucu bir Türk koruma polisi ölmüş, üç polis de yaralanmıştır.⁵⁰ Bu olaylar hem devletlerin diplomasi misyonlarını koruma konusundaki yükümlülüklerinin önemini hem de uluslararası hukukun yeterli düzeyde etkin olamadığını göstermektedir.

Kabul eden devlet, diplomatik misyonun barış ortamında yürütülebilmesi için misyon binalarını herhangi bir müdahale veya zarara karşı korumak, misyonun huzurunun herhangi bir şekilde bozulmaması veya itibarının kırılmasını önlemek üzere gerekli her türlü tedbiri almakla yükümlüdür (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 22(2)). Bu anlamda misyonun çalışmasına veya işlevlerini yerine getirmesine herhangi bir rahatsızlık verilmemeli, misyon binalarına personel veya ziyaretçiler tarafından serbestçe ve tehlike altında bulunmaksızın giriş-çıkış yapılabilmelidir.⁵¹

Elçiliğin bulunduğu devlet, diplomatik misyonun resmi amaçla her türlü haberleşmesine izin vermek ve iletişimini korumak, yani haberleşme özgürlüğünün tam anlamıyla kullanılabilmesi için her türlü tedbiri almakla yükümlüdür (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 27(1)). Hiç şüphesiz, diplomasi personelinin bu anlamda iletişiminin takip edilmesi, örneğin telefonlarının dinlenmesi bu yükümlülüğün ciddi bir ihlâlini oluşturur.

⁴⁷ International Court of Justice, Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v Tehran), Judgment of 24 May 1980, paras 67, 76 [<http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf>, erişim 25 Temmuz 2013].

⁴⁸ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması* (Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2007), s. 275.

⁴⁹ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22497569.asp> [erişim 20 Şubat 2013].

⁵⁰ Bkz. <http://www.internethaber.com/turk-elciligine-bombali-saldiri-564973h.htm> [erişim 27 Temmuz 2013].

⁵¹ Denza, s. 174.

Vurgulamak gerekir ki uluslararası insan hakları hukukuna göre devletler yargı yetkileri alanında bulunan *istisnasız herkesin* insan hakları ve özgürlüklerini koruma yükümlülüğü altında bulunmaktadır. Yabancı diplomasi ve konsolosluk personeli de şüphesiz bir şekilde bu kapsamdadır. Devletler bu yükümlülüğü, negatif ve/veya pozitif, her türlü hukuki ve pratik önlemler ve araçlarla yerinde ve zamanında yerine getirmek zorundadır.⁵²

Nihayet, gönderen devlet verdiği diplomatik pasaportların uluslararası hukuka uygun şekilde kullanılmasını sağlamakla yükümlü bulunmaktadır. Kabul eden devlet ise verdiği diplomatik kimliklerin yargı yetkisi alanında ulusal ve uluslararası hukuka uygun şekilde kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür ki bu amaçla hukuk düzenlemesi yapma ve politikalar geliştirme ve uygulama yetkisine sahiptir.

III. Diplomatik Dokunulmazlık ve Ayrıcalıkların Kötüye Kullanılması

Son yıllarda diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasında (insan hakları ihlalleri, tecavüz, cinayet, kaçakçılık, casusluk ve devlet destekli terörizm) gözlenen artış diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlık konusunun yeniden değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Diplomasi personeli genellikle statülerinden kaynaklanan dokunulmazlık ve ayrıcalıkları geniş yorumlama, hatta para kazanma gibi muhtelif saiklerle kötüye kullanma eğilimi göstermektedirler. Diplomasi personeli (aile bireyleri, hizmetlileri) diplomatik dokunulmazlık statüsünü buldukları ülkenin trafik kurallarını ihlâlden çocuk istismarı, insan ve uyuşturucu madde ticareti gibi en ciddi suçlara kadar pek çok şekilde kötüye kullanılmaktadırlar.⁵³ Bu kötüye kullanılma durumları araç park ihlâli gibi kimi küçük nitelikli suçlar söz konusu olduğunda kabul eden devletlerce diplomatik misyonun etkinliğini sağlama adına hoş görülebilmektedir.⁵⁴ Fakat, ciddi suçların işlenmesi halinde devletler aynı şekilde hoşgörü göstermeli midir?

---

⁵² Muñoz, s. 15-18, 30-32.

⁵³ Ross, s. 174; McClanahan, s. 155-164.

⁵⁴ Araştırmalar yolsuzluk düzeyi yüksek ülkelerden gelen diplomatların genellikle araç park kurallarının ihlâli gibi diplomatik dokunulmazlık istismarına daha eğilimli olduklarını göstermektedir. Bkz. Kenneth K. Mwenda, *Public International Law and the Regulation of Diplomatic Immunity in the Fight against Corruption* (Pretoria University Law Press, Cape Town, 2011), s. 39-40.

Diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılmasına muhtelif şekillerde sayısız örnek verilebilir. Ancak, burada konunun insicamı ve daha iyi anlaşılması için yaygın olarak görülen birkaç örnek incelemekte yarar görülmektedir. Bu bakımdan diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkların kötüye kullanılması durumları genel olarak iki kategoride incelenebilir: Birincisi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinde bulunan suçlar ile insan hakları ve özgürlükleri ihlalleri. İkincisi, casusluk ve diğer suçlar.

1. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisinde Bulunan Suçlar ile İnsan Hakları ve Özgürlükleri İhlalleri

İnsan hakları ihlalleri, cinayet, savaş suçları veya insanlığa karşı suçların işlenmesi halinde diplomatik dokunulmazlık kabul edilebilir mi? Diğer bir ifadeyle, bu tür eylemlerin gerçekleştirilmesi diplomatik misyonun işlevi için gerekli görülebilir mi?⁵⁵ Värk'a göre, kabul eden devletin yargı yetkisinden mutlak bağımsızlığın uygulanabilirliği savaş suçları, insanlığa karşı suçlar veya uluslararası nitelikte ciddi suçların işlenmesi halinde, işlevsel gereklilik yaklaşımının, yani diplomatik misyonun işlevselliği veya etkinliği ile diplomatik dokunulmazlık arasındaki gereklilik veya meşruluğunu tartışılır kılmaktadır.⁵⁶ Şu halde bütün devletleri ilgilendiren bu türden suçları sabit olan diplomatların diplomatik dokunulmazlığı sona ermiş kabul edilmeli ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü (Roma Statüsü)⁵⁷ kapsamında yargılanmalıdırlar.

Çünkü, Roma Statüsü hükümleri istisnasız ve ayrımsız *herkese* uygulanabilir niteliktedir (m. 27(1)). Bir kişinin ulusal veya uluslararası hukuk altında resmi kapasitesinin gereği dokunulmazlık ve ayrıcalıkları veya özel şekil kuralları Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisinin uygulanmasına engel oluşturmamaktadır (m. 27(2)). Şu halde, Roma Statüsü'ne taraf bir devletin vatandaşının Roma Statüsü'nün 5. maddesi hükümlerinde yer alan (soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu) bir

⁵⁵ Värk, s. 110, 115.

⁵⁶ Värk, s. 114.

⁵⁷ United Nations, Rome Statute of the International Criminal Court, done at Rome on 17 July 1998, entered into force on 1 July 2002, Treaty Series, Vol. 2187, No. 38544 [http://www.icc-cpi.int/EN_Menu/icc/Pages/default.aspx, erişim 28 Temmuz 2013]. Türkiye henüz bu antlaşmaya taraf olmamıştır.

suçu işlemesi veya üzerinde suç işlenen ülkenin Roma Statüsü'ne taraf bulunması halinde, Roma Statüsü kapsamında suç isnad edilen hiç kimse diplomatik dokunulmazlık statüsüne dayanarak Uluslararası Ceza Mahkemesi nezdinde yargılanmaktan kurtulamaz (m. 12).

İnsan hakları ihlalleri bağlamında, diplomasi personeli özel ikametgâhlarında çalışacaklarını belirterek ülkelerinden getirdikleri/getirecekleri kişiler için yerel makamlardan vize sağlayabilmektedirler. Genel bir kural olarak vize talebi aslında elçilikler, misyonlar veya uluslararası örgütlerce yapılmış olmaktadır.⁵⁸ Günümüzde, genellikle düzensiz göçmenler istismar edilerek uzun çalışma saatleri, az ve vergisiz ödeme, yüklü borç ve tehdit altında sözde ev işlerinde çalıştırılmaktadırlar. Bu durum açıkça kölelik durumudur. Ne yazık ki uluslararası hukukta emredici *jus cogens* norm statüsüne sahip kölelik yasağı devletlerin resmi memurları diplomatlarca sıkça ihlâl edilmektedir. Dolayısıyla, diplomatik dokunulmazlık bir anlamda insanların köle koşullarında çalışmaya zorlanması, fiziksel ve psikolojik tehdiye maruz bırakılması suçlarının cezasız kalmasına yol açabilmektedir.⁵⁹ Böylece istismar kapalı kapılar arkasında devam edebilmektedir. Kabul eden devletin hukuk düzeni diplomat veya konsolosların ev işlerinde çalışan kişileri işyeri zararlarından korumakta ve sorumluları hesap verebilir kılmakta başarısız olmaktadır.⁶⁰

Oysa, ayırmsız herkesin insan ticareti gibi insan hakları ihlallerine karşı - kamu veya özel alanda - korunması modern devletin temel yükümlülüklerindedir. Devletler uluslararası insan hakları hukundan kaynaklanan ve bütün insanlığa karşı hesap verebilir durumda buldukları bu yükümlülüklerini başka bir antlaşma hükümlerine dayanarak askıya alamazlar. Zira, insan hak ve özgürlüklerine ilişkin uluslararası hukuk normları uluslararası

⁵⁸ Kartusch, s. 23-24.

⁵⁹ Tai, s. 178-79; Usama Kahf, 'Development in the Debate over Diplomatic Immunity for Diplomats Who Enslave Domestic Workers', *University of Nebraska – Lincoln, First Annual Interdisciplinary Conference on Human Trafficking*, Paper 16, Lincoln, Nebraska, 29-31 October 2009, s. 9-12 [http://digitalcommons.unl.edu/humtraffconf/16, erişim 19 Temmuz 2013]; Janie A. Chuang, 'Achieving Accountability for Migrant Domestic Worker Abuse', *North Carolina Law Review*, Volume 88, Number 5, June 2010, s. 1628-1629. Diplomatların ikametgâhlarında çalışan hizmetlilerin maruz kaldıkları hak ihlalleri konusunda altı Avrupa ülkesinde yapılmış bulunan bir araştırma için bkz. Angelika Kartusch, *Domestic Workers in Diplomats' Households: Rights Violations and Access to Justice in the Context of Diplomatic Immunity* (German Institute for Human Rights, Berlin, June 2011).

⁶⁰ Chuang, s. 1641-1646, 1655.

hukukun emredici kuralları *jus cogens* norm statüsüne sahip kılınmıştır.⁶¹ Uluslararası hukukun temel bir ilkesine göre, *jus cogens* normlarla çatışma halinde olan uluslararası bir sözleşme veya hükmü kendiliğinden geçersiz addedilmektedir (1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, m. 53 ve 64). Şüphesiz, bu durum 1961 Viyana Sözleşmesi ile 1963 Viyana Sözleşmesi bağlamında da geçerlidir.

2. Casusluk ve Diğer Suçlar

Kimi durumlarda, istihbarat servisi personeli gönderen devletin diplomasi personeli listesine dahil edilerek diplomatik dokunulmazlıktan yararlanmasına ve uluslararası alanda diplomatik dokunulmazlık altında seyahat etmesine imkân verilmektedir. 1961 Viyana Sözleşmesi diplomasi faaliyetlerine imkân vermektedir. Aslında diplomasi işlevini yerine getirmesi beklenen, teoride diplomatın casusluk yapması halinde diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıktan yararlanması söz konusu olamaz.⁶² Casusluk uluslararası hukuku ihlâl eden bir suçtur. Zira, bir devletin diğer devletlerin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına saygı gösterme yükümlülüğünü ihlâl etmektedir.⁶³ Ancak, bir diplomatın casusluk yaparken yakalanması halinde, devletin yapabileceği şey, diplomatı *persona non grata* ilan ederek sınır dışı edilmesini sağlamaktır (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 9(1)).

Diplomatların dokunulmazlık statüsü altında casusluk faaliyetlerinde bulunması devletlerarası ilişkilerde ciddi sıkıntılar yaşanmasına neden olmaktadır. Nitekim, Rusya, Mayıs 2013’de bir CIA ajanını diplomat statüsü altında ülkesinde casusluk faaliyetinde bulunduğu gerekçesiyle gözaltına almış, ancak dokunulmazlık statüsüne sahip bulunduğundan yerel yetkililerce tutuklanamamış ve yargılanamamıştır. Sonuçta, söz konusu diplomat *persona non grata* ilan edilerek Amerikan yetkililere teslim edilmiş ve ülkeyi terketmesi istenmiştir. Bu durum iki ülke ilişkilerinde gerginliğe yol açmış ve karşılıklı güveni sarsmıştır.⁶⁴

---

⁶¹ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar* (5. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2003), s. 35-36; Javaid Rehman, *International Human Rights Law* (Second Edition, Longman, England, 2010), s. 25-27.

⁶² A. John Radsan, ‘The Unresolved Equation of Espionage and International Law’, *Michigan Journal of International Law*, Volume 28, Issue 3, Spring 2007, s. 621.

⁶³ Radsan, s. 604-605.

⁶⁴ Rusya Federal Güvenlik Servisi’ne göre, Amerikan elçiliğinde üçüncü katip olarak görevli Ryan C. Fogle kendisini gizlemek suretiyle özel teknik ekipmanlar, büyük miktarda na-

Diğer suçların işlenmesi durumuna örnek vermek gerekirse, Aralık 1987’de Amerikan makamları, Birleşmiş Milletler nezdinde görevli Zimbabve ticari ataşesi Floyd Karamba’yı çocuklarını ciddi şekilde istismar ettiği ve ailesini bu tacizi izlemesine zorladığı gerekçesiyle sınır dışı etmiştir. Fakat, ataşe diplomatik dokunulmazlığa sahip bulunduğundan, ABD söz konusu suça ilişkin herhangi bir kovuşturma yapamamıştır.⁶⁵

Diplomasi personeli veya aile bireylerinin cinsel saldırı suçlarına da karıştıkları görülmektedir. Örneğin, 1980 ve 1981 yıllarında Gana delegasyonu üçüncü ataşesinin 19 yaşındaki oğlu New York’ta muhtelif cinsel saldırı suçları işlemiştir. Mağdurlarca teşhisi üzerine ABD yetkililerince tutuklanmış, kovuşturma hazırlıkları başlatılırken Gana’lı diplomatın oğlu olduğu anlaşılınca diplomatik dokunulmazlık sebebiyle hakkındaki bütün suçlamalar düşürülmüş ve serbest bırakılmıştır.⁶⁶ Mağdur açısından düşünüldüğünde, mağdurun adalete ulaşması engellenmiş, en temel insan hakkı olan hak arama özgürlüğü ihlâl edilmiş bulunmaktadır. Ne var ki yetkililerin 1961 Viyana Sözleşmesi karşısında suçluyu *persone non grata* ilan etmek ve ABD’den sınır dışı etmekten başka seçeneği bulunmamaktadır. Görülüyor ki bu gibi durumlarda diplomatik dokunulmazlık statüsünden yararlanarak yerel kovuşturmadan kurtulacağını bilerek suç işleyen personele veya aile bireylerine ayrıcalık ve dokunulmazlık tanınması adalet düşüncesiyle bağdaşmamaktadır.

Amerika’nın İslamabad elçiliğinde görevli personel Raymond Davis, Ocak 2011’de Lahore’da iki Pakistanlı adama silahla ateş etme suçundan yerel makamlarca gözaltına alınmıştır. Ülke kanunlarına göre işlenen suçun niteliği ne kadar ciddi olursa olsun kabul eden devletin yapabileceği şey, bunu gönderen devlete bildirerek söz konusu personeli çekmesini istemek veya personeli istenmeyen kişi (*persona non grata*) ilan etmektir. Devletler, son tahlilde genellikle suçun faili diplomasi personelini sınır dışı etmekle yetinmek durumundadırlar.⁶⁷

---

kit para ve yazılı bir talimatnameyle birlikte Kafkaslar uzmanı bir Rus ajanla anlaşmaya çalışırken yakalanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Gregory L. White, Paul Sonne and Siobhan Gorman, ‘Russia Expels American on Spy Allegations’, *Wall Street Journal*, 14 May 2013 [<http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323716304578482660056321772.html>, erişim 21 Mayıs 2013].

⁶⁵ Ross, s. 173.

⁶⁶ Chuck Ashman and Pamela Trescott, *Diplomatic Crime: Drugs, Killings, Theft, Rapes, Slavery and other Outrageous Crimes!* (Acropolis Books Ltd., Washington D.C., 1987), s. 22-24.

⁶⁷ Pazarcı, s. 96; Joshua E. Keating, ‘Can You Get Away with Any Crime If You Have Diplomatic Immunity?’, *Foreign Policy*, 15 February 2011 [www.foreignpolicy.com/ ar-

Diplomasi personeli muhtelif şekillerde kaçakçılık suçu işleyebilmektedir. Özellikle, açılmaz veya alıkonulamaz ayrıcalığına sahip diplomatik çantalar uyuşturucu madde, silah, patlayıcı, mücevher, para, tarihi eser veya sanat eseri, radyoaktif malzeme kaçakçılığında kullanılabilir. ⁶⁸ Bu kullanım açıkça 1961 Viyana Sözleşmesi'nin 27. maddesi hükmüyle tanınmış bulunan ayrıcalık ve dokunulmazlığı ihlâl etmektedir.

Diplomasi personeli sıkça kabul eden devletin trafik düzenlemelerini keyfi derecede ihlâl etmektedir. ⁶⁹ Bir diplomasi personelinin, örneğin, alkollü bir halde iken araç kullanması sonucu bir insana çarparak ölümüne yol açması halinde, gönderen devlet diplomatik dokunulmazlığını kaldırmadıkça kabul eden devlet suç kovuşturmasında bulunamamaktadır. ⁷⁰

Ayrıca, diplomasi personelinin aile bireyleri kabul eden devlet ülkesinde mesleki veya ticari kişisel kazanç elde etmekten kaçınma yükümlülüğü (1961 Viyana Sözleşmesi, m. 37) altındadırlar. Devletler uygulamada iki taraflı bir antlaşma yoksa aile bireylerinin çalışmasına izin vermemektedirler. Fakat, bu aile bireylerinin suç işlemeleri halinde ciddi sorunlar yaşanabilmektedir. Bununla birlikte, 1961 Viyana Sözleşmesi diplomasi personelinin aile bireylerine ilişkin açık hükümler içermemektedir. Bu itibarla Brown aile bireyleri kavramının geniş yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir. ⁷¹

Nihayet, devletler de kimi durumlarda diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlık kurumunu kötüye kullanabilmektedirler. Örneğin, bir devlet tarafından vatandaşının suç işlemesi *sonrası* bu vatandaşına diplomasi personeli statüsü verilmesi diplomatik dokunulmazlık kurumunun açık bir kötüye kullanılması şeklindedir.

---

ticles/2011/02/15/can_you_get_away_with_any_crime_if_you_have_diplomatic_immunity?print=yes&hidecomments=yes&page=full 2/3, erişim 1 Haziran 2013].

⁶⁸ Genel olarak bkz. Ashman and Trescott, s. 190-223. 1961 Viyana Sözleşmesi'nde hüküm bulunmamasına rağmen, genel kabule göre gelişen teknoloji karşısında diplomatik çantalar zorunlu olmadıkça elektronik taramaya da tâbi tutulamamaktadır. Bkz. Denza, s. 194-195.

⁶⁹ Ashman and Trescott, s. 323-325.

⁷⁰ Radsan, s. 621.

⁷¹ Brown, s. 63, 66. Ayrıca bkz. Muñoz, s. 22-23.

Sonuç

Her egemen devletin, ulusal hukuk ve düzenlemeleriyle yargı yetkisi alanında uluslararası hukukun öngördüğü diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklara ilişkin hükümlerine etkinlik sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Uluslararası kamu düzeninin etkinliği, bir taraftan diplomasi ve konsolosluk personelinin ulusal hukuk ve düzenlemelerine saygı göstermesini gerektirmekte; diğer taraftan da kabul eden devletlerce diplomasi ve konsolosluk personelinin işlevlerini tam olarak yerine getirmelerine imkân ve ortam sağlanmasıyla mümkün olabilir.

Şüphesiz, uluslararası hukukun ulusal düzeyde etkinliği ulusal hukuk ve düzenlemelerin uluslararası hukuka uygun olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, devletin ülkesinde bulunan yabancı diplomasi ve konsolosluk personeline özellikle 1961 Viyana Sözleşmesi ve 1963 Viyana Sözleşmesi hükümleri uyarınca sağlanan dokunulmazlık ve ayrıcalıkların amacına uygun şekilde, hiçbir engelle karşılaşmaksızın yaşanmasına imkân sağlaması gerekmektedir. Bu uluslararası diplomatik ilişkilerin karşılıklı güven içinde yürütülmesine ve geliştirilmesine hizmet eder.

Fakat, kimi durumlarda diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıklar kabul eden devletlerin temel adalet ilkeleriyle çatışma halinde olabilmektedir. Bundan öte, dokunulmazlık statüsü diplomasi personelinin hukuk üzerinde bulunması anlamına gelmemelidir. Ayrıca, uluslararası hukukun tanıdığı dokunulmazlık ve ayrıcalıklar evrensel barış ve güvenliğe, uluslararası dostça ilişkilere ve karşılıklı güven ilişkisine zarar verici nitelikte kullanılmamalıdır. Böyle bir durum aslında uluslararası kamu düzeninin esasına aykırı düşer ve uluslararası hukukun etkinliğini zayıflatır. Son tahlilde bu anlamla sonuçlanan uygulamalar yapılmamalı ve buna imkân veren uluslararası hukuk hükümleri, bilhassa, 50 yılı aşkın bir süre yürürlükte bulunan 1961 Viyana Sözleşmesi ve 1963 Viyana Sözleşmesi'nin uluslararası toplum tarafından günümüzde uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Zira, yarım asır öncesinin hemen hemen bütün koşulları ve değerleri günümüzde ya anlamını yitirmişti veya en azından fakılaşmıştır.

Evrensel hukuk ilkeleri hukukun herkes için bağlayıcı olduğunu emretmektedir. Bu bakımdan herhangi bir suçun diplomatik dokunulmazlık statüsü arkasına atılarak cezalandırılmaması evrensel adalete aykırı düşer.

Nihayet, devletler yabancı konsolos veya diplomatlarca insan hakları ihlalleri gibi diplomatik dokunulmazlık ve ayrıcalıkları kötüye kullanmalarını önleyici hukuki ve idari tedbirleri almak, politika ve stratejiler geliştirerek etkin bir şekilde yürütmek durumundadırlar.

Kaynakça

Anderson, Matthew S., *The Rise of Modern Diplomacy, 1450-1919* (Longman, London and New York, 1993).

Ashman, Chuck and Trescott, Pamela, *Diplomatic Crime: Drugs, Killings, Theft, Rapes, Slavery and other Outrageous Crimes!* (Acropolis Books Ltd., Washington D.C., 1987).

Barker, J. Craig, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?* (Dartmouth Pub Co, 1996).

Benoît-Rohmer, Florence and Klebes, Heinrich, *Council of Europe Law - Towards a Pan-European Legal Area* (Council of Europe Publishing, Strasbourg Cedex, June 2005).

Brown, Jonathan, 'Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations', *International and Comparative Law Quarterly*, Volume 37, Issue 1, 1988, ss. 53-88.

Cassese, Antonio, Acquaviva, Guido, Fan, Mary and Whiting, Alex, *International Criminal Law: Cases and Commentary* (Oxford University Press, Oxford, New York, 2011).

Denza, Eileen, *Diplomatic Law, Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations* (Third Edition, Oxford University Press, Oxford, 2008).

Frey, Linda S. and Frey, Marsha L., *The History of Diplomatic Immunity* (Ohio State University Press, Columbus, 1999).

Gündüz, Aslan, *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar* (Beşinci Bası, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2003).

Hassan, Tariq, 'Diplomatic or Consular Immunity for Criminal Offenses', *Virginia Journal of International Law*, Volume 2, Number 1, 2011, ss. 17-39.

International Court of Justice, Case Concerning United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (United States of America v Tehran), Judgment of 24 May 1980 [<http://www.icj-cij.org/docket/files/64/6291.pdf>, erişim 25 Temmuz 2013].

İskit, Temel, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması* (Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2007).

Janie A. Chuang, ‘Achieving Accountability for Migrant Domestic Worker Abuse’, *North Carolina Law Review*, Volume 88, Number 5, June 2010, ss. 1628-1656.

Kahf, Usama, ‘Development in the Debate over Diplomatic Immunity for Diplomats Who Enslave Domestic Workers’, *University of Nebraska – Lincoln, First Annual Interdisciplinary Conference on Human Trafficking*, Paper 16, Lincoln, Nebraska, 29-31 October 2009, ss. 1-35 [<http://digitalcommons.unl.edu/humtraffconf/16>, erişim 19 Temmuz 2013].

Kartusch, Angelika, *Domestic Workers in Diplomats’ Households: Rights Violations and Access to Justice in the Context of Diplomatic Immunity* (German Institute for Human Rights, Berlin, June 2011).

Keating, Joshua E., ‘Can You Get Away with Any Crime If You Have Diplomatic Immunity?’, *Foreign Policy*, 15 February 2011 [[www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/15/can_you_get_away_with_any_crime_if_you_have_diplomatic_immunity?print=yes&hidecomments=yes&page=full 2/3](http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/02/15/can_you_get_away_with_any_crime_if_you_have_diplomatic_immunity?print=yes&hidecomments=yes&page=full%2F3), erişim 1 Haziran 2013].

McClanahan, Grant V., *Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems* (Hurst & Company, London, 1989).

Muñoz, Emelie, ‘Diplomatic Immunity – A Functioning Concept in the Society of Today?’, *Human Rights Studies*, Department of Human Rights Studies, Lund University, Sweden, Fall 2012, ss. 1-38 [<http://www.lunduniversity.lu.se/o.o.i.s?id=24965&postid=3358586>, erişim 1 Ağustos 2013].

Mwenda, Kenneth K., *Public International Law and the Regulation of Diplomatic Immunity in the Fight against Corruption* (Pretoria University Law Press, Cape Town, 2011).

Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, 3. Kitap* (Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005).

Radsan, A. John, 'The Unresolved Equation of Espionage and International Law', *Michigan Journal of International Law*, Volume 28, Issue 3, Spring 2007, ss. 595-623.

Reçber, Kamuran, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku* (Dora Yayınları, Bursa, 2011).

Rehman, Javaid, *International Human Rights Law* (Second Edition, Longman, England, 2010).

Ross, Mitchell S., 'Rethinking Diplomatic Immunity: A Review of Remedial Approaches to Address the Abuses of Diplomatic Privileges and Immunities', *American University International Law Review*, Volume 4, Issue 1, 1989, ss. 173-205.

Sebastian, Tania, 'Diplomatic Immunity Versus Harm to the Individual: An Attempt at Appraisal', *Gujarat National Law University Law Review*, Volume 3, Issue 1, October 2010, ss. 1-24.

Tai, Amy, 'Unlocking the Doors to Justice: Protecting the Rights and Remedies of Domestic Workers in the Face of Diplomatic Immunity', *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*, Volume 16, Issue 1, 2007, ss. 175-222.

Värk, René, 'Personal Inviolability and Diplomatic Immunity in Respect of Serious Crimes', *Juridica International*, Volume VIII, 2003, ss. 110-119.

White, Gregory L., Sonne, Paul and Gorman, Siobhan, 'Russia Expels American on Spy Allegations', *Wall Street Journal*, 14 May 2013 [<http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323716304578482660056321772.html>, erişim 21 Mayıs 2013].